DİL BİLGİSİ: ARAPÇADA BEŞ İSİM

القواعد : الأسماء الخمسة

Beş İsim (الأسماء الخمسة), merfû durumda damme yerine *vâv*; mansûb durumda fetha yerine *elif* ve mecrûr durumda kesre yerine *yâ* harfi alan beş kelimeye verilen addır. Bu kelimeler, أَبٌ (baba), أَخٌ (kardeş), حَمٌ (kayınpeder), فُو (ağız) ve ذُو (genellikle meziyet, karakter ve özellik için bunlara sahip olma anlamında, Türkçeye "-li, -lı, -lu, -lü, sahip" biçiminde aktarılabilecek bir kelime) kelimeleridir. Bu beş ismin, kendilerine özgü özellikleri taşıması ve diğer isimlerden farklı irâb edilmesi için dört temel şart vardır:

1. Tekil durumda olacaklar.
2. Muzâf durumunda olacaklar.
3. Musağğar (küçültülmüş, ism-i tasgîr yapısında) olmayacaklar.
4. Muttasıl zamirlerden biri olan mütekellim yâ'sına bitişmemiş olacaklar.

Aşağıdaki cümlelerde bu isimlerin, sırasıyla ref, nasb ve cer durumunda nasıl kullanıldıklarını görelim:

أَبٌ:

حَضَرَ أَبُوكَ. (Baban geldi.)

أَحْتَرِمُ أَبَاكَ. (Babana saygı duyuyorum.)

أَثِقُ بِأَبِيكَ. (Babana güveniyorum.)

أَخٌ:

يَلْعَبُ أَخُوكَ فِي الْحَدِيقَةِ. (Kardeşin bahçede oynuyor.)

أُنَاقِشُ أَحْيَاناً أَخَاكَ. (Bazen kardeşinle tartışırım.)

سَافَرْتُ مَعَ أَخِيكَ. (Kardeşinle birlikte yolculuk ettim.)

حَمٌ:

حَمُوكَ رَجُلٌ مُتَوَاضِعٌ. (Kayınpederin alçakgönüllü bir adamdır.)

لَقِيتُ فِي الطَّرِيقِ حَمَاكَ. (Yolda kayınpederinle karşılaştım.)

تكلَّمْتُ مَعَ حَمِيكَ فِي هذَا الموضوعِ. (Kayınpederinle bu konuda konuştum.)

فُو:

فُوهُ مَفْتُوحٌ. (Ağzı açıktır.)

فَتَحَ فَاهُ. (Ağzını açtı.)

مَضَغَ الْخُبْزَ فِي فِيهِ دَقَائِقَ. (Ekmeği ağzında dakikalarca çiğnedi.)

ذُو :

صَدِيقِي ذُو أَدَبٍ وَ خُلُقٍ حَسَنٍ. (Arkadaşım, edep ve güzel ahlak sahibidir.)

كَانَ الزَّمَخْشَرِيُّ عَالِماً ذَا شُهْرَةٍ. (Zemahşerî, ün sahibi bir âlimdi.)

تَتَلْمَذْتُ عَلَى يَدِ رَجُلٍ ذِي عِلْمٍ. (İlim sahibi bir adamın yanında yetiştim/öğrencisi oldum.)

Bu isimlerden örnek olarak seçtiğimiz أب kelimesinin mansûb, merfû ve mecrûr durumu hem marife hem de nekira olarak Tablo 4.1'de verilmektedir:

Tablo 4.1

أَبٍ	أَباً	أَبٌ
الأَبِ	الأَبَ	الأَبُ

Tablo 4.2'de ise aynı ismin, muttasıl zamirlere bitişik muzâf hali verilmektedir (1. Tekil şahıs zamiri bitiştiğinde kendilerine has irâb özelliğinin ortadan kalkacağını unutmayalım):

Tablo 4.2

أَبِيكَ	أَبَاكَ	أَبُوكَ
أَبِيهِ	أَبَاهُ	أَبُوهُ
أَبِينَا	أَبَانَا	أَبُونَا

Konuyla ilgili örnek ayet ve hadisler:

﴿وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾

(Allah, büyük lütuf sahibidir. *Bakara Sûresi*,105)

﴿رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ﴾

(Ey Rabbimiz! Ben neslimden bir kısmını, senin Beyt-i Hareminin yanında, ekin yetişmeyen bir vadiye yerleştirdim. *İbrahim Sûresi*, 37)

﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ﴾

(Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. *Ahzâb Sûresi*, 40)

﴿لَهُ دَعْوَةُ الحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لاَ يَسْتَجِيبُونَ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ﴾

(Dua edilip yakarılmaya lâyık olan ancak O'dur. O'nun dışında el açıp dua ettikleri, onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Halbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. *Ra'd Sûresi*, 14)

وَلَأَنْ يَأْخُذَ تُرَاباً فَيَجْعَلُهُ فِي فِيهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْعَلَ فِي فِيهِ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ.

((Kişinin) biraz toprak alıp ağzına koyması, Allah'ın haram kıldığı şeyleri ağzına koymasından daha hayırlıdır. Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 2/257)

Arap Şiirinden örnekler:

ذُو الْعَقْلِ يَشْقَى فِي النَّعِيمِ بِعَقْلِهِ   وَأَخُو الجَهَالَةِ فِي الشَّقَاوَةِ يَنْعَمُ

Akıllı kişi, aklına rağmen nimet içinde mutsuz olurken, cahil kişi cehaletine rağmen mutsuzluğun ortasında nimete kavuşur. (Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî)

*****

أَبُونَا أَبٌ لَوْ كَانَ لِلنَّاسِ كُلِّهِمْ   أَباً وَاحِداً أَغْنَاهُمُو بِالْمَنَاقِبِ

Babamız öyle bir babadır ki, şayet tüm insanların tek bir babası o olsaydı, övünülecek meziyetlerde onlara yeterdi.

İhsân Abbâs, *en-Nahvu'l-Vâfî*, I, 100.

*****

وَمَنْ لَا يَكُنْ ذَا نَاصِرٍ يَوْمَ حَقِّهِ   يُغَلَّبْ عَلَيْهِ ذُو النَّصْرِ، وَيُضّهَدُ

Haklı olduğu gün, yardımcısı olmayan (ve hakkını alamayan kişi, yardımcısı olan kişi tarafından mağlup edilip ondan cefa görür.

İhsân Abbâs, *en-Nahvu'l-Vâfî*, I, 101.

Beş İsim'in Cümle İçindeki İrâbına Örnekler

حَضَرَ أَخُوكَ مِنَ السَّفَرِ. (Kardeşin yolculuktan döndü.)

حضر : Mâzi fiili üçüncü tekil şahıs, eril.

أخوك : (أخو) Fâil, merfû, ref alâmeti *vâv* harfi, aynı zamanda muzâf. (ك) muttasıl zamiri muzâfun ileyh, mahallen mecrûr.

من : Harf-i cer

السفر : Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.

*****

أَبُونَا رَجُلٌ مُسِنٌّ. (Babamız yaşlı bir adamdır.)

أَبُونَا : (أَبُو) Mubteda, merfû, ref alâmeti *vâv* harfi. Aynı zamanda muzâf, (نَا) muttasıl zamiri muzâfun ileyh, mahallen mecrur.

رَجُلٌ : Haber, ref alâmeti sondaki damme; aynı zamanda mevsûf.

مُسِنٌّ : Sıfat, mevsûfuna her bakımdan uymuştur, onun gibi tekil, belirsiz, merfû ve erildir.

*****

﴿ارْجِعُوا إِلَى أَبِيكُمْ﴾ (Babanıza geri dönün. *Yûsuf Sûresi*, 81)

ارْجِعُوا : Emir fiili, muhatab-eril-çoğul.

إِلَى : Harf-i cer

أَبِيكُمْ : (أَبِي) Mecrûr, cer alameti *yâ* harfi; aynı zamanda muzâf; muttasıl (كُمْ) zamiri muzâfun ileyh, mahallen mecrûr, çünkü zamir.

*****

أَحْسِنْ إِلَى أَصْدِقَاءِ أَخِيكَ. (Kardeşinin arkadaşlarına iyilik yap.)

أَحْسِنْ : Emir fiili, muhâtab-eril-tekil.

إِلَى : Harf-i cer

أَصْدِقَاءِ : Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra, aynı zamanda muzâf

أَخِيكَ : (أَخِي) Muzâfun ileyh, mecrûr, cer alâmeti *yâ* harfi; aynı zamanda muzâf, (كَ) muttasıl zamiri muzâfun ileyh, mahallen mecrûr.

Öğrenme Çıktısı

2 Arapçada el-Esmâ' el-Hamse (الأسماء الخمسة) olarak adlandırılan "Beş İsim"i tanıma, nasıl kullanıldıklarını öğrenme ve cümle içinde kullanma becerisi elde edebilme

Araştır/ Tekrarla 2

Beş İsmin merfû, mansûb ve mecrûr şekilde kullanıldığı yeni cümleler kurarak defterinize yazınız.

İlişkilendir/ Karşılaştır

Kur'an-ı Kerim'de ذو isminin geçtiği ayetleri bulunuz ve bu ayetlerde nasıl kullanılmış olduğuna ve verdiği anlama dikkat ediniz.

Anlat/ Paylaş

Beş ismi kullanarak kurduğunuz cümleleri Arapça öğrenen arkadaşlarınızla paylaşınız.